CORELAȚIA ACȚIUNII CIVILE CU ACCESUL LA JUSTIȚIE

Ina DODICA, Facultatea de Drept

Access to justice is a core fundamental right and a central concept in the broader field of justice. However, it is a right that faces a number of challenges throughout the national legislation. These challenges appear as impediments of legal, organizational or functional matter.

În cadrul procedurilor civile, dreptul la apărare este perceput, în primul rând, prin intermediul accesului la justiție. Fără acces la justiție, nici o persoană nu-şi poate exercita dreptul ei la apărare în întregime. Cu alte cuvinte, doar asigurarea reală a accesului la justiție garantează o protecție judiciară efectivă, atunci când persoana ale cărei drepturi au fost lezate se adresează în instanță.

Astfel, accesul liber la organele competente a soluționa neînțelegerile dintre justițiabili se realizează prin mijlocul procedural al acțiunii civile. Fără garantarea accesului liber la justiție însăși ideea de drept subiectiv ar constitui o simplă „facultate" legală, lipsită de garanții corespunzătoare.

Dreptul la acțiune civilă nu reprezintă altceva decât posibilitatea exercitării a unor drepturi subiective procesuale. Astfel, aceste drepturi subiective ce pot fi valorificate prin dreptul la acțiune civilă sunt: dreptul de a face cerere înaintea instanței competente, dreptul de a propune dovezi, dreptul de a invoca excepții, dreptul de a exercita căile legale de atac, dreptul de a obține condamnarea pârâtului, dreptul de a obține executarea silită etc. Toate aceste drepturi subiective procesuale putem spune că alcătuiesc dreptul la acțiune în integritatea lui.

Pricinile pe litigiile ce izvorăsc din raporturi juridice civile, de familie, de muncă se examinează de instanța de judecată în ordinea procedurii în acțiuni civile, mijlocul procesual de apărare fiind acțiunea civilă. Procedura în acțiuni civile este tipul de bază de procedură civilă.

Forma de apărare a dreptului în acțiune civilă se consideră mai bine adoptată pentru corectă examinare şi soluționare a litigiilor şi emiterea hotărârilor.

Dreptul la acțiune civilă îl dețin toate persoanele fizice şi juridice din Republica Moldova. În privința naturii juridice a dreptului la acțiune, în literatura de specialitate nu există un punct de vedere comun. În literatura juridică este dominantă concepția conform căreia dreptul la apărare judiciară cuprinde două aspecte: dreptul la adresarea în instanța de judecată pentru apărarea judiciară a drepturilor şi obținerea apărării.

Persoana care pretinde că i s-a încălcat dreptul subiectiv civil sau care nu-şi poate realiza interesul său legitim are dreptul să se adreseze în justiție prin intermediul unui act procedural, denumit cerere de chemare în judecată.

Necesitatea formulării cererii de chemare în judecată este justificată prin două motive: nimeni nu-şi poate face singur dreptate; instanța nu va putea să judece până nu va fi investită de partea interesată.

Cererea de chemare în judecată nu se confundă cu acțiunea civilă, deoarece reprezintă una din formele ei de manifestare şi anume aceea prin care instanța se investeşte. Legătură este de conținut şi formă, adică forma acțiunii civile o constituie cererea de chemare în judecată în care se evidențiază conținutul acțiunii civile.

Pornirea procesului este prima şi cea mai importantă fază a judecării pricinii civile. Depunerea şi primirea cererii sunt cele două momente esențiale din care este compusă faza respectivă; sunt activități cu caracter juridic şi nu tehnic. Chestiunea cu privire la primirea cererii este soluționată de judecător, în mod unipersonal. De corectitudinea acțiunilor şi hotărârilor sale depinde realizarea efectivă a dreptului persoanei interesate la apărare judiciară sau va surveni refuzul în această apărare. Primind cererea, judecătorul este obligat de a verifica existența premiselor dreptului la adresare în judecată, precum şi respectarea ordinii stabilite de lege pentru adresare.

Aşadar, acțiunea civilă reprezintă nu altceva decât un mijloc procedural prin care se poate realiza accesul liber la justiție. Însă pentru a accede la justiție, este nevoie de respectarea anumitor exigențe stabilite de lege. Codul de procedură în vigoare face o distincție între premise şi condiții, acestea fiind enumerate la art.169 şi, respectiv, art.166, 167 şi 170 CPC RM.

Depistarea premiselor atât la depunerea cererii, cât şi pe parcursul procesului de examinare a cauzei poate stinge însuşi dreptul la adresarea în instanța de judecată şi, nemijlocit, constituie o piedică în desfăşurarea procesului. Drept efect al depistării al măcar unuia din temeiurile enumerate la art.169 CPC RM reprezintă refuzul în intentarea procesului, în legătură cu inexistența dreptului la adresare în instanță pentru apărarea judiciară şi exclude adresarea repetată în instanță cu aceeaşi cerere.

La rândul lor, condițiile stabilite de art.166, 167 şi 170 CPC RM constituie ordinea de realizare a dreptului la intentarea acțiunii. Prin urmare, nerespectarea acestor condiții de realizare a dreptului la acțiune duce la restituirea cererii precum şi la survenirea cazurilor când nu se dă curs cererii, ceea ce nu împiedică adresarea repetată în instanța de judecată cu aceleaşi pretenții, cu condiția înlăturării circumstanțelor ce împiedicau valorificarea dreptului la intentarea acțiunii.

Totodată, îndeplinirea tuturor condițiilor impuse de lege poate să creeze anumite dificultăți pentru persoanele care vor să înainteze acțiunea în instanță. Dar, uneori, aceste îngrădiri sunt rezonabile şi nu pun la îndoială posibilitatea realizării dreptului la apărare şi a accesului liber la justiție.

Astfel, realizarea corectă şi eficace a accesului la justiţie ţine şi de respectarea prevederilor procesuale privind premisele şi condiţiile acţiunii civile. Ceea ce înseamnă că premisele şi condiţiile reprezintă o listă exhaustivă de îngrădiri legale ce apar în faţa persoanelor care vor să valorifice dreptul subiectiv la intentarea acţiunii.

Rezumând practica Curţii Europene, conchidem că aceasta admite posibilitatea îngrădirii accesului la justiţie, mai mult ca atât, din motivul că statul, prin intermediul organelor sale, reprezintă forţa de creare şi realizare a dreptului, tot statului îi revine rolul de stabilire a anumitor îngrădiri ce ţin de valorificarea acestor drepturi. Doar că îngrădirile stabilite, ce ţin de accesul la justiţie, trebuie să urmărească un scop legal şi să existe un coraport între mijloacele folosite şi scopul urmărit.

Chiar dacă Parlamentul Republicii Moldova a ratificat Convenţia Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului şi Libertăţilor Fundamentale din 24.07.1990, nu înseamnă că dificultăţile ce ţin de aplicarea principiului accesului la justiţie consfinţit de art. 6 (1) al sus-numitei convenţii au fost date uitării din acel moment.

Prin urmare, o problemă acută privind realizarea accesului la justiţie şi valorificarea dreptului la acţiune apare în cazul examinării cererilor de scutire a taxei de stat, care apare din motivul că lipsesc criterii clare de eligibilitate în acordarea unor atare scutiri, acestea sunt lăsate la discreţia judecătorului, fapt ce lasă loc pentru subiectivism.

Respectarea obligatorie a procedurii prealabile, de asemenea, împiedică soluţionarea litigiilor de muncă sau soluţionarea unei pricini ce izvorăşte din raporturile juridico-publice, prin stabilirea unor termeni nejustificat de restrânşi de a-şi exercita dreptul subiectiv de intentare a acţiunii.

Crearea monopolului avocaţilor, la fel, încalcă dreptul cetăţeanului conferit prin art.26 alin.(2) din Constituţie de a reacţiona independent şi prin mijloace legitime la încălcările drepturilor şi libertăţilor sale. Justiţiabilii sunt nevoiţi să-şi aleagă reprezentantul în exclusivitate din rândurile avocaţilor, ceea ce reduce semnificativ numărul persoanelor care pot valorifica dreptul la apărare, creând un obstacol pentru realizarea eficace a accesului la justiţie.

Concluzionăm că problemele ce ţin de realizarea accesului la justiţie depind nu doar de activitatea şi eficienţa mecanismelor internaţionale, dar şi de sistemele judiciare naţionale. Astfel, respectarea principiilor unanim recunoscute şi a normelor dreptului internaţional reprezintă exigenţe de bază pentru o integrare prielnică în comunitatea internaţională.